

• Col·lecció *El Tinter* - 74 •

Barraques de pedra seca a Mont-roig del Camp

Ramon Artigas
Esther Bargalló
Andreu Camps
Josep Gironès
Josep Pascual
Martí Rom
Joan Trius
Salvador Vilaseca
Maria Lluïsa Vilaseca

Cossetània
EDICIONS

Índex

Introducció, per Miquel Anguera i Brú.....	7
El projecte “Barraques” a Mont-roig, per Esther Bargalló i Martí Rom	9
L'art de la pedra en sec, per Josep Gironès Descarrega.....	15
Introducció històrica.....	15
L'art de la pedra entre la pagesia	19
Els marges i els complements	19
Els habitatges	21
La pedra en sec a les nostres comarques.....	25
La pedra a Mont-roig: un museu a l'aire lliure.....	25
Conclusió	27
Context històric a Mont-roig, per Esther Bargalló i Martí Rom	29
El grup barracaire El Drac Verd de Sitges	33
El documental <i>BARRAQUES DE PEDRA SECA (A MONT-ROIG)</i> , per Martí Rom.....	43
“Construcciones de piedra en seco en la provincia de Tarragona: las barracas de Montroig”, per Salvador Vilaseca i Maria Lluïsa Vilaseca.....	47
Alguns comentaris, per Esther Bargalló i Martí Rom	62
Itinerari “Barraques de pedra seca de Mont-roig del Camp”	67
Plànol general	79
Taula de dades.....	81

Índex •

Barraques importants	87
Zona 1	87
Zona 2	97
Zona 3	103
Zona 4	115
Zona 5	119
Zona 6	127
Zona 7	131
Barraques interessants.....	143
Zona 1	143
Zona 2	154
Zona 3	158
Zona 4	161
Zona 5	164
Zona 6	169
Zona 7	171
Altres construccions de pedra.....	173
Marges.....	173
Escaletes.....	177
Carrerades.....	180
Arneres	182
Amagatalls	184
Forns	186
Clapers (amuntegaments)	187
Paravents.....	189
Trones.....	190
Altres	192
Bibliografia	193
Apèndix.....	199

Introducció

La història de la humanitat sempre ha estat plena de mites, des de temps ben llunyans. Mont-roig, el nostre poble, i, salvant les distàncies evidents, també.

El progrés i les noves tecnologies que, evidentment, també ens han arribat no haurien d'amagar la descoberta i l'estima vers les nostres arrels que, de mica en mica, anem descobrint.

Fa anys no donàvem importància a moltes coses que avui sí que en tenen molta. Només cal reconèixer que coses com el medi ambient, l'ecologia, la sostenibilitat i tantes altres coses no formaven part del nostre vocabulari ni dels nostres sentiments. En canvi avui... qui gosa negar-ho?

I és en aquest context on jo voldria emmarcar aquest llibre que l'Esther Bargalló i en Martí Rom avui ens presenten i ens posen a les nostres mans.

Les nostres arrels estan prenyades de moltes petites coses que els nostres avantpassats van bastir amb penes i treballs i que fins avui no hem sabut reconèixer, potser per la seva modèstia i petitesa i, sobretot, per la seva proximitat.

Aquest llibre ens parla d'aquest llegat com un preuat bé que ens cal conservar precisament per la seva modèstia i senzillesa que tant han ajudat a bastir la nostra història. Només reconeixent-ho ara ho podran valorar i conservar els nostres fills i futurs descendents —absolutament ningú ara gosaria discutir-ho—, com tan fàcilment sempre hem sabut valorar l'església Vella, l'església Nova, l'ermita, el Peiró i tot signe d'identitat mont-roigenc, la pedra seca que ja han sabut valorar a Alberobello (Pulla) al sud d'Itàlia, a Gordes (prop d'Avinyó) a França, al Pla de Santa Maria a l'Alt Camp, a Sitges al Garraf i a tants i tants llocs del món que ja ho han fet.

Una munió de cursets i seminaris arreu del món certifiquen que les nostres arrels són molt antigues i comunes a moltes altres civilitzacions del planeta. I aquí radica la seva importància i per això ens hi hem de sumar. Aquest llibre n'és un gran esforç i per això cal reconèixer als seus autors i col·laboradors la gran tasca que han fet amb la publicació d'aquest ingent treball.

Per tant, crec que just és que us agraïm el vostre treball que tan generosament ensoferiu amb aquest llibre i que és una tasca al servei d'aquest poble i, de retruc, per aquest país.

Voldria acabar, reiterant una vegada més l'agraïment al vostre treball plasmat en aquest llibre tot recordant Joan Miró (mont-roigenc d'adopció, des del 29 d'abril del 1979), quan va acabar d'escriure al Llibre d'Honor de Mont-roig, amb unes paraules que expressen els meus sentiments i, probablement, els de molts convilatans vostres i meus: "Visca Mont-roig!".

MIQUEL ANGUERA I BRÚ
Alcalde de Mont-roig del Camp

El projecte “Barraques” a Mont-roig

Passejant pels camins del poble havíem vist de passada algunes barraques de pedra seca. També en algun moment ens havíem sentit atrets pels marges escampats pel nostre terme. No fou fins a inicis del 2004 que ens vam sentir captivats per aquelles construccions. No teníem pràcticament experiència ni coneixements previs. El nostre punt de partida fou el llibre *L'art de la pedra en sec a les comarques de Tarragona* (Diputació de Tarragona, 1999), de Josep Gironès. Com tantes vegades, la manca del treball de persones de més coneixement sobre la matèria no va impedir que d'altres (nosaltres dos) ens animéssim a iniciar una tasca amb més voluntat que coneixement.

N'hem anat aprenent a mesura que anàvem avançant en el treball. Ho hem fet mirant amb ulls de copsar. Teníem un plànol gran del terme municipal i hi anàvem marcant les barraques que trobàvem: les numeràvem a mesura que les anàvem descobrint. Preníem algunes notes i fèiem fotografies del conjunt i els seus detalls.

Pensàvem que trobaríem unes vint barraques, o com a màxim unes vint-i-cinc. Entre els dos ja en coneixíem unes quantes. Vam preguntar a familiars, a altres persones del poble, a caçadors, pagesos... La feina grossa la vam fer al voltant de l'estiu i tardor del 2005. Durant mesos els amics ens anaven preguntant quantes en portàvem de localitzades... i la xifra anava augmentant davant la sorpresa dels qui preguntaven.

Paral·lelament vam parlar amb el Josep Gironès, vàrem fer algunes sortides amb ell pels camins de Mont-roig. Ell ja en coneixia algunes de quan va fer la recerca per al seu llibre. Nosaltres li anàvem ensenyant les que pensàvem que eren més interessants de les que trobàvem. El Josep Gironès és de la Fatarella, treballa a Tarragona i viu al Catllar. És realment un goig sortir al camp amb ell, és una enciclopèdia de la natura, de la natura nostra d'aquests territoris dels camps de Tarragona. Coneix a bastament cada herba, les seves qualitats i la seva utilitat. Llegeix les pedres.

Mitjançant Internet vam conèixer altres indrets i associacions de la pedra seca. També vam començar a fer una petita biblioteca del tema. Una

bona troballa fou la revista *Pedra Seca*; parla de pobles coneguts i de comarques properes. Vam comprar tots els números des del seu inici.

Quan en dúiem localitzades unes cinquanta, vam tenir la sort de poder conèixer uns increïbles entusiastes de les barraques. Cada dissabte, des del 1998 i excepte algunes diades assenyalades, surten pels camps de Catalunya a la recerca de barraques. Acabaven de publicar un llibre molt interessant sobre el territori que més coneixen, és *Barraques de pedra seca de Sitges i del Garraf* (Ajuntament de Sitges, 2003). Així és que ràpidament es van afegir a la nostra feina. Aquells dissabtes resultaren molt productius i divertits. Són el Ramon Artigas, l'Andreu Camps, el Josep Pascual i el Joan Trius; el grup barracaire anomenat El Drac Verd de Sitges.

Cal dir que sense ells la nostra feina haguera estat més feixuga i sobretot menys completa i brillant. La seva tasca sobre les barraques era molt més àmplia que el que nosaltres havíem fet fins aleshores. Ells netejaven d'una manera més exhaustiva (i fonamentalment la part frontal de) la barraca, obtenien les coordenades GPS per tenir-la exactament situada, prenien les mides interiors i exteriors i el Josep Pascual feia un croquis de la planta de la barraca que acompanyava un dibuix de la part frontal. En el croquis ja s'hi col·locava les mides obtingudes.

Així doncs, el treball de camp de les barraques de Mont-roig el vàrem fer: Ramon Artigas, Esther Bargalló, Andreu Camps, J. M. Martí Rom, Josep Pascual i Joan Trius.

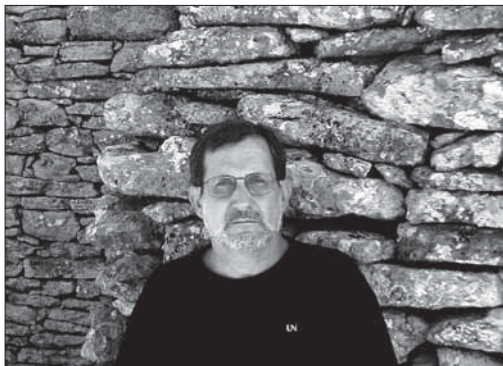
Els nostres companys de Sitges, abans d'anar a Mont-roig, ja havien passat pel Garraf, el Penedès, l'Alt Camp... Ja duïen més de 2.000 barraques catalogades. És evident que estan duent a terme un treball molt important.

També quan estàvem fent aquesta recerca pels camins de Mont-roig, vam trobar una referència a una ponència que Salvador Vilaseca i la seva filla Maria Lluïsa Vilaseca havien presentat al X Congreso Nacional de Arqueología, celebrat a Maó, que duia per títol: "Construcciones de piedra en seco en la provincia de Tarragona: las barracas de Montroig" (1967). Calia

Esther Bargalló.

Martí Rom.

cercar aquest text i, si fos possible, trobar la senyora Maria Lluïsa Vilaseca. Casualment, la seva filla Lluïsa Pallejà Vilaseca fou qui portà les excavacions del velòdrom de Mont-roig l'any 1983 (“Un centre terrisser d'època romana”, opuscle de la col·lecció Memòries d'Intervencions Arqueològiques a Catalunya, núm. 12, 1994).

Els dos que havíem iniciat aquest treball en aquell moment teníem la sensació que estàvem trepitjant un territori ignot, desconegut pels nostres convilatans. Sí, havíem vist algunes citacions en aquell llibre d'en Gironès, però nosaltres endegàvem una recerca centrada únicament en Mont-roig. Quan vam tenir a les mans la ponència dels Vilaseca ens vam adonar que algú abans de nosaltres (i exactament 37 anys abans) ja havia “descobert l'Amèrica”.

A part de la curiositat pel text, era interessant comparar les fotografies i croquis que s'hi reproduïen de les barraques amb les que teníem d'ara; a més, també, la Maria Lluïsa Vilaseca ens va fer arribar una col·lecció de diapositives de l'època. En general, és evident el canvi de l'entorn. Tot sembla fer creure que aleshores, el 1967, molts d'aquells camps estaven conreats. No creïa la vegetació incontroladament com ara, en què sovint les barraques estan enmig d'un botjar. Un altre element que cal considerar és que feia onze anys d'aquella terrible gelada que va matar o malmetre molts arbres i altra vegetació. Unes quantes barraques que tenim en aquelles imatges suposem que ja han desaparegut, perquè creiem reconèixer l'indret i, a més, no coincideixen amb cap de les que tenim catalogades.

Finalment, després de tot aquest treball i les experiències viscudes, hem trobat 101¹ barraques en bon (o prou bon) estat de conservació. Hem deixat a banda les ensorrades o molt malmeses. A més, també hem aprofitat

¹ Finalment, amb el llibre ja tancat, hem arribat fins les 107 barraques. Aquestes sis de noves les hem incorporat a l'Apèndix 1.

per anar anotant les carrerades, arneres, marges, parets, més significatives del nostre terme.

A partir d'aquest moment, vam començar a ordenar tot el material recollit: fotografies, croquis, dades... Calia agrupar les barraques per zones, per partides del terme, per tal de poder descriure-les millor, de visualitzar-les més fàcilment en un plànol.

També volíem donar a conèixer aquest patrimoni. Vam començar a publicar textos a la revista *Ressò Mont-roigenc*. El primer fou un de general sobre el tema (núm. 91, 3r trimestre 2004), i a partir d'aleshores en cada número anàvem descrivint quatre de les nostres barraques.

Teníem 101 barraques però calia escollir-ne unes quantes de significatives per la seva pròpia configuració i diversitat, i que a més fossin de fàcil accés. Amb les onze triades vam definir un itinerari, a la manera del que tenim al poble dedicat a Joan Miró ("3MR: Mirar, Miró, Mont-roig") i vàrem editar, amb el suport del Centre Miró, un tríptic en què descrivíem com trobar-les i en què n'especificàvem les particularitats (juliol 2005).

Aquest itinerari el vàrem inaugurar amb una excursió popular de l'Associació de Veïns Muntanya Roja (23 de març del 2005), en la qual van participar unes quaranta persones (*Ressò Mont-roigenc*, núm. 94, 2n trimestre 2005).

Excursió popular de l'Associació de Veïns Muntanya Roja (23 de març del 2005).

Salvador Vilaseca.

A inicis del 2005, vam començar a preparar la gravació d'un vídeo sobre les barraques de Mont-roig. Partint de les nostres barraques volíem explicar, en un àmbit tan general com fos possible, què són aquestes construccions. Es va gravar al juliol i s'estrenà al poble al març del 2006.

L'Ajuntament del poble, per donar suport a aquesta recuperació d'un patrimoni oblidat, va decidir la construcció d'una barraca en una de les rotondes que donen accés al poble (des de la carretera de la mar). S'aprovà el 24 de novembre del 2005 i es va construir durant la setmana del 6 al 10 de març del 2006. Poc abans, el 16 de febrer, es va aprovar declarar-les bé cultural d'interès local (Llei 9/1993, DOGC 1807 —11/10/1993—, art. 17). Que sapiguem, és l'únic poble de Catalunya que ho ha fet amb la totalitat de les barraques del seu terme.

Per acabar aquest pla de recerca i de donar a conèixer les barraques de Mont-roig, vàrem organitzar una exposició amb la part més significativa del material recollit, al Centre Miró (agost a desembre del 2006). A més, s'ha creat el web www.pedrasecamont-roig.com (gener del 2007).

L'objectiu del nostre treball ha estat catalogar, donar a conèixer i preservar aquest patrimoni del nostre poble. El nostre desig: que siguin respectades i estimades. És el llegat dels nostres avantpassats, d'una pagesia que ja és història.

Barraca de nova construcció (març del 2006) feta a la rotonda de l'encreuament de la T-323 (carretera de la mar), la urbanització Club Mont-roig i el camí de les Arenes.

En aquest llibre hem procurat, d'una banda, aportar textos sobre el tema. Reproduïm aquella ponència, “Construcciones de piedra en seco en la provincia de Tarragona: las barracas de Montroig” (1967), de Salvador i Maria Lluïsa Vilaseca. A *L'art de la pedra en sec* el Josep Gironès descriu el context històric en què es van iniciar aquestes construccions i arriba fins a centrar-ho en les nostres comarques (i més exactament a Mont-roig). El grup barracaire El Drac Verd de Sitges ens explica detalladament el treball que està fent arreu de Catalunya, i ens descriu la manera d'intervenir en una barraca, la seqüència de les tasques que fan quan en troben una.

D'altra banda, hi ha una sèrie d'informacions que descriuen amb precisió cadascuna de les 101 barraques (coordenades GPS, mides...). D'una vintena (les que considerem les més importants), a més a més, publiquem els dibuixos i croquis (del Josep Pascual), dues fotografies significatives i un breu text descriptiu que hem fet els que firmem aquesta introducció. D'unes altres trenta barraques, prou interessants, publiquem dues fotografies de cadascuna. En total tenim 50 barraques, la meitat de les catalogades.

També hi podreu trobar un plànol general amb totes les barraques i d'altres, més concrets, per zones. Així com el de l'itinerari proposat de les 11 barraques, amb la descripció de com trobar-les.

Acabem el llibre amb una bibliografia referida concretament a Mont-roig.

Esperem que en gaudiu. I que acabeu com nosaltres, si encara no ho esteu, “tocats del mal de pedra seca”.

L'art de la pedra en sec

Introducció històrica

L'art en pedra abasta un ampli ventall de construccions, armes, eines i escultures que estan esteses per gairebé tot el món. Paral·lelament, la tècnica de la pedra en sec és un univers en el qual les barraques, els marges, les cabanes i altres elements bastits i utilitzats per la pagesia són una part molt important.

Arreu de la terra, en tots els espais on s'han ajuntat l'existència de persones i de pedra n'ha sorgit un seguit de construccions i objectes, la major part dels quals destaca per la seva solidesa, funcionalitat pràctica i, sovint, un agradable resultat estètic. L'art de la pedra ajunta la tècnica de les persones amb un material abundant i durador, per aconseguir resultats sovint sorprenents.

En el decurs de la història, la humanitat s'ha servit de la pedra i l'ha adaptada a les necessitats físiques i espirituals, perquè amb pedra s'han bastit els habitatges que han aixoplugat les persones, i també amb pedra s'han realitzat escultures i monuments que han reforçat l'ànim humà.

En el temps de la prehistòria, quan les persones van voler realitzar obres d'art que perdurassin en el temps, van utilitzar la pedra. A petit volum, art eren les minúscules pedres que s'utilitzaven com a amulets, on es gravaven figures d'animals i dibuixos irregulars. Igualment eren de pedra les escultures de les deesses mare, que significaven una lloança a la fecunditat, mentre que la representació d'atributs sexuals masculins eren fruit del desig d'aprehensió. La pedra també servia de suport per a les pintures rupestres, quan els humans representaven els animals que els servien d'aliment, a més de les tècniques emprades per caçar-los, tot plegat amb l'ànim de retenir-los de forma física i emocional.

Com a mostra dels primers objectes d'art de gran format, tenim els menhirs, aquelles grans pedres posades en vertical que se situaven en espais concrets del territori; i els dòlmens, que foren el primer espai creat pels humans, unes cavitats que ja disposaven de les tres mides bàsiques: llarg, ample i alt. I també tenim constància de cercles i d'arreglaments, igualment bastits amb pedra. Tot plegat, aquestes obres formaven part de les primeres accions de l'home constructor de la prehistòria, una forma d'art que ajudava a comunicar un esperit subjecte a diverses interpretacions.

La concepció de l'art prehistòric és recent. Curiosament, els grecs i els romans ja van conèixer les petites obres d'art del món antic, malgrat que les anomenaven Cerauri, que significa 'pedres ferides pels llamps', com si volguessin atorgar a la natura la feina artísticament realitzada pels humans predecessors seus.

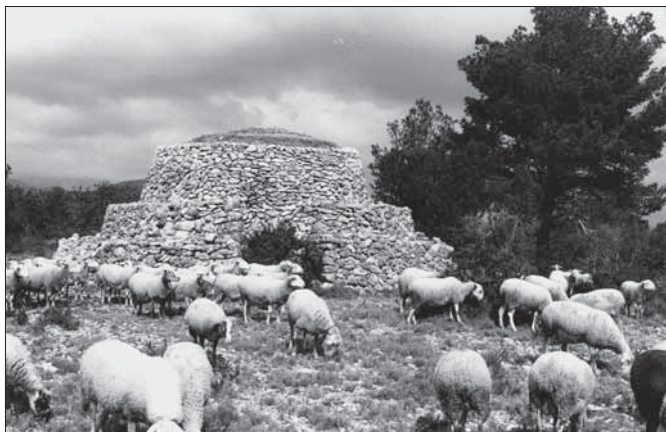
A escala d'utilització més personal, també eren de pedra les primeres armes i eines que les persones primitives feien servir per caçar i esquarterar els animals, per defensar-se de les feres i d'altres persones, per assaonar les pells i altres variades utilitats. En conjunt, eren elements de pedra d'ús quotidià més o menys aconseguits segons l'època, tant al Paleolític com al Neolític.

Si ens centrem en les tècniques de la pedra en sec que trobem a la conca mediterrània, podem aventurar que s'iniciaren fa uns sis mil anys a les riberes mesopotàmiques. Aquelles cultures situades a les riberes dels rius Tigris i Eufrates van utilitzar la pedra per bastir els seus habitatges, per a alguns elements defensius i per a diversos monuments funeraris. Així mateix, la pedra s'utilitzava per aguantar i fer més planeres les terres de cultiu, i alhora per protegir-ne les collites.

Més endavant, les civilitzacions prehel·lèniques van continuar la tradició de la pedra, afegint-hi noves tècniques en la construcció de palaus, cases i elements defensius de gran qualitat i eficàcia, i de tan bon mirar com la Porta dels Lleons, procedent de la cultura micènica.

La cultura hel·lènica ens portà unes construccions dotades d'una bella singularitat, com el Partenó, a més dels tres ordres en la decoració de les columnes, segons fos l'art dòric, jònic o corinti.

Altrament, els egipcis van realitzar les piràmides. Entre d'altres, la de Kèops, que té una base de 50.000 metres quadrats i una alçada de prop de 50 metres. Tot plegat, són mes de 83.000 metres cúbics de pedra col·locada a unió viva, en sec, la qual cosa la situa com la major obra bastida en pedra de tots els temps.

*Barraca del Jaume de la Cota (071).
Foto: Josep Gironès.*

A casa nostra, els ibers i altres cultures que ens han precedit ens deixaren un patrimoni que avui encara és prou evident, a base de murs, habitacles i torres de guaita. I també són molt conegudes i apreciades les tècniques romanes de construcció amb pedra, aplicades als camps, als pobles i a les ciutats, on destacava l'aplicació de la volta de canó.

L'arquitectura dels àrabs era bastant sincrètica i s'aplicava a la construcció d'edificis defensius, residencials i religiosos. Complementàriament, ens cal reconèixer l'aprofitament que feien de les aigües de pluja, dels corrents del subsòl i dels rius partint de la construcció de pous, sínies, naqueres, sèquies, mines i conduccions també fets amb pedra.

Més enllà de la zona mediterrània, en obres de gran format caldria destacar el temple d'Stonehenge, a les illes Britàniques, una enigmàtica construcció megalítica que ajudava a controlar els moviments de la Lluna i d'altres astres. I també són notables les avingudes megalítiques de Carnac, a França.

Al Pakistan, uns dos mil anys abans del nostre temps es va construir Mohenjo-Daro, la primera ciutat planificada i construïda amb pedra posada en sec. A l'Àfrica destaca el Gran Zimbabwe, un complex igualment bastit amb pedra seca on destaca una construcció circular de més de dos-cents cinquanta metres de circumferència, que disposa de parets d'entre els cinc i els deu metres d'alçada, així com una gran torre cònica de nou metres d'alçada i una base circular de disset metres i mig.

Si ens n'anem a Amèrica, a Arizona hi trobem Chaco Canyon, un gran complex urbà situat a sota d'unes grans balmes, on es fa evident el Palau del Precipici, el que fou el centre de comandament dels anasazi. Amb tot, per la seva qualitat i magnitud constructiva són conegudes la ciutat dels déus de Teotihuacan, amb les piràmides del Sol i de la Lluna, i la ciutat incaica de Machu-Picchu, una fabulosa ciutat bastida en pedra on es fa difícil fer passar qualsevol objecte entre la junta de les pedres.

Si ens situem a la Catalunya del temps de la conquesta cristiana, podrem remarcar un altre període interessant de la història de la pedra en sec. Ja s'entrava en l'etapa de la construcció de les esglésies romàniques, dels grans castells, de ponts, de molins i altres elements d'utilització pública i privada en què la pedra era la gran protagonista. A més, fou en aquest període quan més es va estendre la cultura de la pedra aplicada a l'agricultura.

Aleshores, enmig de períodes de pau i de guerra els guerrers cristians guanyaven terreny als àrabs, empenyent-los en retirada. Darrere de les tropes cristianes hi anaven famílies senceres de pagesos a la recerca de les terres de conreu. D'aquesta forma, la falç seguia l'espasa i s'iniciava el repoblament de les terres catalanes, primer les del nord i centre del país i, més endavant, les del sud i l'oest de Catalunya. Tot seguit, els territoris passaven a ser domini dels senyors feudals o de l'estament eclesiàstic, els quals els deixaven conrear als pagesos, sotmesos majoritàriament en règim de vassa-

Josep Gironès.

llatge, adscrits a la terra, com si fossin un arbre més. Veritablement, aquells pobres pagesos, per tal de poder treballar suportaven dures càrregues, com haver de lliurar als senyors una bona part de les collites, a més d'algunes obligacions de vegades prou sagnants, com els anomenats mals usos.

En aquell període de referència que podem situar uns mil dos-cents anys enrere, els pagesos només disposaven de la força de treball de tota la família —vells, joves i infants—, però sobretot de les dones, que feien la feina del camp i la de la llar, a més de criar la descendència que, per aquell temps, era molta. Les famílies més afortunades disposaven d'un ruquet o d'un bou per estirar de l'arada; tanmateix, pels qui no tenien animal de tir l'alternativa era la dona, que es feia un tip d'estirar de l'arada que el mateix pagès empenyia.

Amb el pas dels anys, van fer falta nous espais de conreu, tant per la necessitat que hi havia d'una major producció d'aliments com per l'afany d'algunes persones d'accedir a la propietat, cosa que va obligar els pagesos a buscar i adequar nous terrenys, a desermar erms i garrigues.

Desermar, artigar, arrencar o arrabassar era, amb els mitjans existents fins l'aparició de les màquines de motor, una de les feines més feixugues de la pagesia. Amb aixades, destrals i xerracs s'havien de tallar els arbres, els

arbustos i els matolls, i arrencar-ne posteriorment les arrels. Calia separar la fusta apta per a llenya d'allò que no servia per a res, i que es cremava o es deixava podrir als mateixos bancals en uns amuntegaments que anomenem formiguers. A continuació, es removia i s'aplanava la terra, de la qual s'apartaven les pedres.

Després d'aquesta gran feuada, si el terreny era apropiat i sense gaires desnivells, ja es podia plantar o sembrar, si bé, malauradament, l'orografia poc planera de la majoria dels camps catalans feia del tot imprescindible l'abancament del terreny i la formació de feixes més o menys amples i planeres. I era al moment d'aguantar la terra dels bancals i feixes quan el pagès utilitzava un dels elements més comuns i barats que el camp posava al seu abast: la pedra.

L'art de la pedra entre la pagesia

En el món rural, posar pedra en sec és una activitat creativa molt a l'abast de tothom, malgrat que aquesta afirmació era més certa fa cinquanta anys que no pas ara. deixem clar que quan definim *pedra en sec* volem puntualitzar pedra posada sense cap element d'unió afegit, com el guix o el ciment, ni tampoc fustes ni ferros. Com a molt, una mica de terra o de fang per a rejuntar les pedres.

Per posar pedra hi ha diferents estils, tot i existir algunes maneres força generalitzades. Alguns pagesos col·loquen la pedra de forma plana, altres la posen dreta, alguns a biaix, a trencajunt, a tancar angle, etc., i això es fa segons quina sigui la forma i la qualitat de la pedra i les mans del margener. Però independentment de la qualitat de la pedra que es trobi en un lloc, el pagès l'ha sabuda treballar per bastir les distintes construccions i per crear una gran profusió d'enginyers dels quals farem una breu descripció.

Els marges i els complements

Els marges són les construccions més conegudes, unes parets que suporten les terres de les feixes i bancals destinats als conreus. A més d'aconseguir conreus més planers i fèrtils, els marges eviten que l'acció dels elements meteorològics —com el vent i l'aigua—, s'emportin la terra i les collites barranc avall.

De marges, com de pedres, no n'hi ha dos d'iguals, ja que se n'han construït de totes mides i de diferents estils.

Pel que fa a la direcció, els marges poden ser: rectes, corbats, raconers, cantoners i, fins i tot, se'n construeixen a l'acció del terreny, és a dir, seguint les distintes corbes de nivell que marca el territori, per tal de lluitar amb major avantatge contra les forces naturals. Igualment, segons la disposició vertical, els marges es construeixen aplomats, atalussats o escalonats.

Una variant dels marges són els murs, construccions de més o menys doblada constituïdes per dues parets vistes —a cara i cara— entre les quals

Josep Gironès.

es posa pedruscall o reble, pedres petites que, posades als marges o als murs, deixen de fer nosa pels conreus, alhora que esdevenen uns elements d'utilitat que donen consistència a les construccions.

Alguns marges disposen d'enginyosos i pràctics complements, que evidencien l'art del pagès per treure el màxim aprofitament a la utilització de la pedra. Tenim, per exemple, les escales, que són pedres planenques disposades als marges per tal de facilitar l'accés del pagès entre dues feixes.

Les rampes, també situades als marges, són el millor pas entre feixes, aptes per al trànsit dels animals de càrrega i arrossegament, i també de persones.

Altres elements característics dels marges són els sitis d'arnes, també coneguts com llocs per a les arnes. Aquests són uns espais on es dipositen les arnes, elements imprescindibles per a la producció de mel i de cera.

També hi havia petits espais destinats a les lloses per caçar rates. Aquesta mena de carn era ben agraïda per a una pagesia que patia escassetat de recursos alimentaris.

Altres elements que assenyalen l'agricultura de subsistència de temps pretèrits són els forats destinats a les rabasses i les cadires de marge. En el primer cas, es tracta de petites obertures que es disposaven a la meitat de l'alçada d'un marge, on es plantava una rabassa que donava lloc a un cep. En el cas de les cadires de marge, són uns espais plans construïts a mitja alçada dels marges més alts, on es plantava un arbre, el fruit del qual es podria collir més endavant i a peu pla. Aquests fets ens marquen el màxim aprofitament d'un marge, tant en sentit horitzontal com en sentit vertical.

Altrament, els amagatalls són espais camuflats on es podien deixar les eines, i també per amagar-se les persones o els fruits en temps de revoltes o persecucions.

Així mateix, els aixoplucs són refugis aptes per a una o dues persones, on es poden resguardar de la pluja o del fred ocasionals durant un curt període de temps.